

بررسی جایگاه حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی ایران**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۰

فردوس عبداللهی^۱

زاهد غفاری هسجین^۲*

چکیده

نظام تعلیم و تربیت در هر جامعه‌ای از ارکان مهم آن جامعه محسوب می‌شود. بعد از انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، نظام تعلیم و تربیت ایران متناسب با اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی دچار تغییر و تحول شده و به نوبه خود از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در جامعه برخوردار است. این مقاله به دنبال شناخت جایگاه حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی ایران و در پی پاسخ به این سؤال اصلی است که این حوزه مطالعاتی چه جایگاهی در نظام آموزش عالی ایران دارد؟ برای پاسخ به این سؤال و سؤال‌های فرعی مربوط تلاش شده است از روش کیفی تحلیل اسنادی استفاده شود. برای جمع‌آوری داده‌ها از منابع مختلف از ابزار فیش‌برداری بهره گرفته شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق ابتدا به نهادها و ساختارهای کلان متصدی در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی نظیر شورای عالی انقلاب فرهنگی، نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اشاره شده است. سپس قوانین و سیاست‌گذاری‌های کلان نظام آموزشی کشور مثل سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران، سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری، نقشه جامع علمی کشور، قانون برنامه پنجم توسعه و سند تحول بنیادین کشور در این باره مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه در ارتباط با ساختارها و تشکیلات آموزشی و پژوهشی مرتبط با فعالیت‌های حوزه مطالعات انقلاب اسلامی، به مصادیقی از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی اشاره شده است. در انتها برنامه‌ها و رشته‌های آموزشی مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری و همچنین برخی فعالیت‌های پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی مورد مطالعه قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: مطالعات انقلاب اسلامی، نظام آموزش عالی، مطالعات بین‌رشته‌ای، ساختار و تشکیلات، برنامه‌ها و رشته‌ها.

* این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد است.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد (ferdowsabdollahi@yahoo.com)

مقاله پژوهشی

۲. دانشیار علوم سیاسی و مطالعات انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد

صفحه ۷۹-۱۰۴

(نویسنده مسئول: z_ghafari@yahoo.com)

مقدمه

از جمله ساختارهایی که بعد از وقوع انقلاب اسلامی دچار تغییر و تحول شد، ساختار فرهنگی و نظام آموزشی کشور بود. به همین منظور مجموعه اقداماتی در نظام آموزش عالی ایران در راستای اصلاح و تغییر سیاست‌گذاری‌ها، تدوین برنامه‌ها آموزشی، تصویب رشته‌ها در مقاطع مختلف، اصلاح و تأسیس ساختارهای آموزشی با محوریت شورای عالی انقلاب فرهنگی انجام شد و در این باره حوزه مطالعات انقلاب اسلامی هم مورد توجه قرار گرفت. در این‌گونه مطالعات، انقلاب اسلامی ایران به‌مثابه یک تحول سیاسی اجتماعی بزرگی تلقی می‌شود که با مشارکت و بسیج گسترده مردم، با مهیا شدن شرایط و ارکان بسیج انقلابی به وقوع پیوسته و تغییرات بنیادی و ساختاری زیادی در ابعاد مختلف به دنبال داشته است. بر این اساس قلمرو حوزه مطالعات انقلاب اسلامی مباحث وسیع و گسترده‌ای مربوط به ماهیت، زمینه‌ها و علل، فرآیندها و پیامدها را در بر می‌گیرد. علل و زمینه‌های آن در قالب رهیافت‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی قابل بررسی است. فرآیندها به روندهای توصیفی و تاریخی مربوط به چگونگی رخداد انقلاب اسلامی معطوف است. پیامدها، شامل مباحث مربوط به استقرار و عملکرد نظام جمهوری اسلامی ایران با دورنمای تحقق تمدن نوین اسلامی در پرتو اندیشه‌های حضرت امام خمینی (س) و مقام معظم رهبری است.

با توجه به اهمیت موضوع و نقش انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران در ابعاد داخلی و بین‌المللی، انجام پژوهش‌های عمیق و بنیادین در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی و انجام فعالیت‌های آموزشی مؤثر در این حوزه را به‌منظور پاسخگویی به نیازهای موجود، به‌عنوان یک حوزه بین‌رشته‌ای در نظام آموزشی ایران را دو چندان کرد و پس از پیروزی انقلاب اسلامی سعی شد که در نظام آموزشی کشور به این حوزه مطالعاتی پرداخته شده و فعالیت‌هایی در این باره انجام شود. بر این اساس این مقاله در پی بازنمایی جایگاه این‌گونه فعالیت‌های علمی در چارچوب نظام آموزش عالی ایران و در پی تلاش برای پاسخ به این سؤال اصلی است که «حوزه مطالعات انقلاب اسلامی چه جایگاهی در نظام آموزش عالی ایران دارد؟» انجام چنین تحقیقاتی به نوبه خود به بسط نظری ادبیات مربوط به حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در قالب نظام آموزش عالی و شناسایی نقایص موجود از یک‌سو و انتقال هرچه بیشتر مفاهیم و ارزش‌های انقلاب اسلامی به نسل‌های جدید و پاسخ به نیازهای جدید از سوی دیگر کمک خواهد کرد.

در راستای سؤال اصلی سعی شده است به این سؤالات فرعی پاسخ داده شود که مصوبات و سیاست‌گذاری‌های حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزشی ایران کدامند؟ ساختارها و تشکیلات آموزشی و پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی ایران کدامند؟ برنامه‌ها و رشته‌های آموزشی و پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی ایران کدامند؟ برای پاسخ به این سؤالات از روش کیفی تحلیل اسنادی و برای جمع‌آوری داده‌ها از منابع و اسناد مرتبط، از ابزار فیش‌برداری بهره گرفته شده است. در این راستا سعی شده است که مصوبات، سیاست‌گذاری‌های کلان آموزشی، اسناد بالادستی نظام آموزش عالی، رشته‌ها و دوره‌های تحصیلی، ساختارها و تشکیلات آموزشی و پژوهشی مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب اسلامی مورد شناسایی و بازنمایی واقع شوند.

الف - پیشینه پژوهش

درباره ابعاد مختلف شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است. ولی درباره جایگاه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزشی، تحقیقاتی به آن صورت انجام نشده است ولی به برخی از مقالات نسبتاً مرتبط به‌عنوان نمونه اشاره می‌شود.

ذوعلم (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «فلسفه مطالعات انقلاب اسلامی» به ضرورت پرداختن به فلسفه مطالعات انقلاب اسلامی اشاره و تأسیس آن را به‌عنوان یک دانش عقلانی - تاریخی تحلیل می‌کند. او ضمن ارائه تعریف، اهداف، قلمرو، روش و مسائل این عرصه به‌عنوان یک دانش درجه دوم و یک رشته علمی از رشته‌های فلسفه‌های مضاعف و ناظر به مباحث انقلاب اسلامی، برخی از مسائل مهم آن را مورد تأمل قرار می‌دهد. عبدالله (۱۳۹۴) در مقاله خود با عنوان «بررسی و تحلیل مراکز مطالعات انقلاب اسلامی ایران در دانشگاه‌های آمریکا»، مطالعات انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی ایالات متحده آمریکا را مورد بحث قرار داده است. فعالیت‌های مهم صورت گرفته در این کشور نشان می‌دهد که در بین پژوهشگران این حوزه، افراد زیادی را می‌توان با گرایش‌های سیاسی متنوع مشاهده کرد.

سمتی (۱۳۷۷) در مقاله «وضعیت کنونی حوزه مطالعات انقلاب» سعی کرده است یک جمع‌بندی کلی از حوزه مطالعات انقلاب و جایگاه بررسی‌های انقلاب اسلامی ایران ارائه کند. این مقاله زمانی به رشته تحریر درآمده است که آثار تولیدشده درباره انقلاب اسلامی نسبت به امروز، خیلی کمتر بوده است. منوچهری (۱۳۸۷) در مقاله «انقلاب و مطالعات میان‌رشته‌ای» به مسئله فقدان پارادایم در تحلیل

و بررسی مسائل علوم انسانی می‌پردازد و یکی از موضوعاتی را که در حوزه علوم انسانی فاقد پارادایم می‌داند و به دنبال ارائه راهکاری در این باره است، موضوع انقلاب‌های اجتماعی است. او معتقد است چون انقلاب یک موضوع بین‌رشته‌ای، با نگاه بین‌رشته‌ای می‌توان به درک جامعی از پدیده انقلاب دست یافت. غفاری هسجین و آقای (۱۳۹۵) در مقاله «نگاهی به رشته مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی به مثابه یک دوره بین‌رشته‌ای» به چگونگی، ضرورت، اهداف، سرفصل و برنامه درسی این رشته درسی و گرایش‌های چهارگانه آن در ساختار نظام دانشگاهی ایران می‌پردازد. لازم به ذکر است که هیچ کدام از پیشینه‌های مذکور به جایگاه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی مثل این پژوهش نپرداخته‌اند و از این جهت این پژوهش در مقایسه با آن‌ها متفاوت بوده و دارای نوآوری است.

ب- تعاریف و چارچوب مفهومی

با توجه به ماهیت موضوع و عدم شناسایی مبانی و دیدگاه‌های نظری مناسب برای استفاده در این مقاله، از چارچوب مفهومی بهره گرفته شده است. در این باره سعی شده، ابتدا مفاهیم اساسی مرتبط با موضوع تعریف و سپس مدل مفهومی تحقیق بر اساس آن ترسیم شود و در ادامه داده‌های جمع‌آوری شده در پاسخ به سؤالات به آن کاربست یافته و مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

۱- مطالعات میان‌رشته‌ای

در آغاز شکل‌گیری علوم این تصور وجود داشته که زمینه‌های هر یک از علوم مستقل از یکدیگر ایجاد شده و شکل گرفته‌اند، اما به تدریج این نگرش تغییر یافت و در هم تنیدگی علوم هر چه بیشتر آشکار شد و رویکرد بین‌رشته‌ای مورد توجه قرار گرفت. رویکرد مطالعاتی بین‌رشته‌ای مطالعات تک بعدی و درونی هر رشته را در بر نمی‌گیرد، بلکه به تعامل میان رشته‌ها، پیچیدگی بین علوم و روابط بازخوردی آن‌ها می‌پردازد. واژه میان‌رشته‌ای یا به تعبیر دیگر میان‌رشته‌ای و همچنین مفاهیمی همچون فرارشته‌ای، چند رشته‌ای، تعدد رشته‌ای و بینا رشته‌ای بیانگر ظهور رویکرد جدید مطالعاتی است. این رویکرد به دنبال دستیابی به نگرش وحدت نگر درباره مسائلی از علوم به منظور یکپارچه‌سازی دیدگاه‌ها در حل مسائل مشترک است (قراملکی، ۱۳۸۹: ۷). در این مقاله نیز حوزه مطالعات انقلاب اسلامی به مثابه یک حوزه بین‌رشته‌ای در نظر گرفته شده است (غفاری و آقای، ۱۳۹۵: ۱۲۷) و لازمه بررسی و تحلیل جامع ابعاد مختلف انقلاب اسلامی بهره‌گیری از رشته‌های مختلف علمی است.

۲- حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

حوزه مطالعات انقلاب اسلامی عبارت است از مجموعه مباحث دیدگاه‌ها نظریات و تحلیل‌هایی که در مورد موضوعات مرتبط با انقلاب اسلامی ایران ارائه شده است (ذوعلم، ۱۳۹۳: ۳). این حوزه شامل مباحث کلی مربوط به فرآیند انقلاب اسلامی اعم از شکل‌گیری، پیروزی، تثبیت و نظام‌سازی انقلاب اسلامی و آینده‌پژوهی مربوط به آن را شامل می‌شود (برنامه درسی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی، مصوب سال ۱۳۹۲).

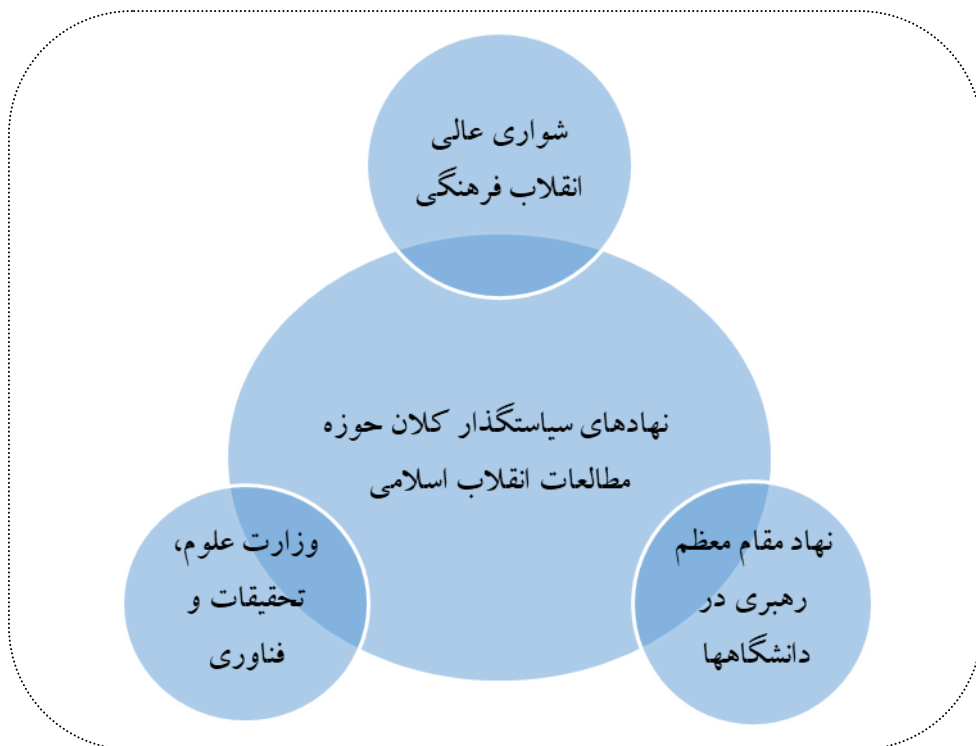
۳- ساختارهای و مؤسسات آموزشی و پژوهشی

منظور از ساختارهای آموزشی و پژوهشی، سازمان‌ها، مؤسسات مربوط به سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی و هماهنگی برای شکل‌گیری به فرآیند آموزش و پژوهش در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در چارچوب نظام آموزش عالی کشور است. از جمله آن‌ها می‌توان به دانشگاه‌ها، مؤسسات و مراکز آموزشی و پژوهشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت و آموزش پزشکی و مؤسسات آموزشی و پژوهشی غیردولتی و غیر حوزوی اشاره کرد.

منظور از دوره تحصیلی در نظام آموزش عالی هم مجموعه دروسی است که در چارچوب نظام خاصی برای هر رشته تحصیلی ارائه گردیده و به اعطای مدارک دانشگاهی در مقاطع تحصیلی منتهی می‌گردد. از جمله اصلی‌ترین دوره‌های تحصیلی در نظام آموزش عالی ایران می‌توان به دوره‌های آموزشی کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکترای حرفه‌ای و دکترای تخصصی اشاره نمود که رشته‌های مرتبط آن‌ها در قالب برنامه‌های و سرفصل‌های درسی طراحی و به مرحله اجرا گذاشته می‌شود.

۴- نهادهای سیاست‌گذار کلان حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

به‌طورکلی در این مقاله نهادهای سیاست‌گذار کلان در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در قالب سه نهاد شورای عالی انقلاب فرهنگی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در قالب نمودار زیر در نظر گرفته شده است که به اختصار به معرفی آن‌ها در با ارتباط حوزه مطالعات انقلاب اسلامی اشاره می‌شود:

نمودار ۱: نهادهای سیاست‌گذار حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

منبع: نگارندگان

شورای عالی انقلاب فرهنگی مهم‌ترین نهاد سیاست‌گذار در حوزه‌های علمی و فرهنگی کشور که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در راستای تحقق اهداف علمی و فرهنگی آن تشکیل شده است. از جمله وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی در حوزه فرهنگ و آموزش عالی، شامل سه امر سیاست‌گذاری، تدوین ضوابط و نظارت است. تهیه و تدوین سیاست‌ها و طرح‌های راهبردی کشور در زمینه‌های مختلف فرهنگی راجع به حوزه‌های مختلف از جمله حوزه زنان، تبلیغات، اطلاع‌رسانی، چاپ و نشر، وضعیت بی‌سوادی، دانشگاه‌ها، روابط علمی و فرهنگی با سایر کشورها، همکاری حوزه و دانشگاه، فعالیت‌های مذهبی، تهاجم فرهنگی و... در حیطه وظایف سیاست‌گذاری فرهنگی این شورا محسوب می‌شود. همچنین تعیین ضوابط تأسیس مراکز علمی و آموزشی و نیز تعیین ضوابط گزینش مدیران، استادان و دانشجویان و نظارت بر حسن اجرای آن از دیگر وظایف این شورا است (اساسنامه شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوب ۱۳۷۶/۰۸/۲۰). لزوم آموزش درس‌های معارف

اسلامی از جمله گرایش حوزه انقلاب اسلامی این دروس از جمله مصوبات این شورا راجع به آشنایی و تعمیق علمی دانشجویان برای آشنایی با انقلاب اسلامی بوده است (مصوبه ۵۴۲ اساسنامه شورای عالی انقلاب فرهنگی).

یکی دیگر از نهادهای متصدی کلان حوزه مطالعات انقلاب اسلامی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌هاست. این نهاد با توجه به دستور مقام معظم رهبری در راستای ایجاد دانشگاه من و متعبد و تبیین ارزش‌های اسلامی و تعمیق آگاهی‌های دینی و اعتقادی دانشجویان و دانشگاهیان و بر اساس مصوبه اسفندماه سال ۱۳۷۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل شده است. از جمله وظایف محوله به این نهاد در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی تربیت مدرس، بررسی صلاحیت علمی و عمومی مدرسین دروس عمومی مربوط به دروس معارف اسلامی از جمله دروس گرایش انقلاب اسلامی و نظارت بر ارائه و آموزش این دروس در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور است (اساسنامه نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۱۱).

نهاد سیاست‌گذار دیگر در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است. از جمله وظایف این وزارت خانه در راستای انسجام‌بخشی به امور اجرایی و سیاست‌گذاری نظام آموزشی و پژوهشی؛ اداره امور دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی وابسته است. کمیته‌های تخصصی دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی ذیل معاونت آموزشی این وزارتخانه عهده‌دار طراحی و تهیه، اصلاح و بازنگری برنامه‌های درسی رشته‌های مقاطع مختلف تحصیلی و تصویب آن در شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم است. البته بر اساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی برخی از این اختیارات به شورای ارتقاء و تحول علوم انسانی تفویض شده است (مجموعه قوانین و مقررات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب ۱۳۸۳/۰۵/۱۸). دروس مربوط به حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در کمیته‌های علمی مرتبط با این حوزه تهیه و تصویب شده است.

در این راستا کمیته مطالعات انقلاب اسلامی به‌عنوان یک کمیته تخصصی علمی، در سال ۱۳۹۱ در دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم با هدف تهیه سند راهبردی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی، اصلاح و بازنگری دروس و رشته‌ها و طراحی و تهیه برنامه‌های درسی و رشته‌های جدید مرتبط تشکیل شد. طراحی و تصویب برنامه درسی دوره دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی در چهار گرایش، مهم‌ترین حاصل فعالیت این کمیته بوده است. امروزه این‌گونه فعالیت‌ها به شورای تحول و ارتقاء علوم انسانی و کارگروه‌های تخصصی آن واگذار شده که در تعامل با وزارت علوم در

حال فعالیت هستند.

البته علاوه بر این نهادها سیاست‌های کلان اعلامی مقام معظم رهبری، مصوبات مجلس شورای اسلامی در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی نیز مؤثر هستند که به آن‌ها در بخش بعدی این نوشتار اشاره می‌شود. با توجه به مطالب مذکور به‌طور کلی جایگاه حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی کشور در قالب مدل مفهومی زیر قابل ترسیم است که بر اساس آن سعی می‌شود به سؤالات فرعی مقاله پاسخ داده شود:

نمودار ۲: مدل مفهومی «جایگاه حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی ایران»

منبع: نگارندگان

پ- مصوبات و سیاست‌گذاری‌های حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزشی ایران

اولین سؤال فرعی مقاله این بود که «مصوبات و سیاست‌گذاری‌های حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزشی ایران کدام‌اند؟» در پاسخ به این سؤال باید گفت که سیاست‌گذاری یا طراحی‌های کلان در هر زمینه‌ای به معنای ایجاد یک فضا و تعیین مسیر حرکت به سمت وضعیت مطلوب از منظر سیاست‌گذار در فعالیت‌های موردنظر است. سیاست‌گذاری‌های هر حوزه نشان‌دهنده رویکردها و نگرش‌های و جهت‌گیری‌های کلی متصدیان آن مجموعه نسبت به پیشبرد آن حوزه فعالیت است. از همین روی یکی از موضوعات مهم در بررسی جایگاه حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی ایران، بررسی و تحلیل مصوبات و سیاست‌گذاری‌های کلان این حوزه اعم از اسناد بالادستی و سیاست‌گذاری‌های علمی، نظیر ابلاغیه سیاست‌های کلان مقام معظم رهبری، نقشه جامع علمی کشور، قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است که توضیحات مختصری درباره آن‌ها در پاسخ به سؤال مربوط ارائه می‌شود.

۱- ابلاغیه سیاست‌های مربوط به علم و فناوری مقام معظم رهبری

در اولین سیاست ابلاغی مقام معظم رهبری مربوط به علم و فناوری، جهاد علمی، ارتقاء و تحول علوم انسانی به‌ویژه عمق بخشیدن به شناخت معارف دینی و مبانی و ارزش‌های انقلاب اسلامی با تأکید بر اصلاح و بازنگری در متون، برنامه‌ها و روش‌های آموزشی، تقویت جایگاه و منزلت این‌گونه علوم و ارتقاء کمی و کیفی مراکز آموزشی و فعالیت‌های پژوهشی مربوط مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین در بخش سوم این ابلاغیه، در این باره بر استقرار مبانی، ارزش‌ها، اخلاق و موازین اسلامی در نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری و تحقق دانشگاه اسلامی با تأکید بر اهتمام به نظام تعلیم و تربیت اسلامی و اصل پرورش در کنار آموزش و پژوهش و ارتقاء سلامت روحی و معنوی دانش‌پژوهان و همچنین تربیت اساتید و دانشجویان مؤمن به اسلام، متعهد به انقلاب اسلامی و علاقه‌مند به اعتلای کشور و نیز حفظ موازین اسلامی و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی و استفاده از علم و فناوری، اشاره شده است. در بخش چهارم این ابلاغیه ایشان به تقویت عزم ملی و افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری با تأکید بر تقویت و گسترش گفت‌وگو و تولید علم و جنبش نرم‌افزاری در کشور اهتمام دارند و همچنین به تلاش وسیع و عزمی ملی در راستای ارتقاء

علوم مرتبط با مبانی علوم انسانی بومی و انقلاب اسلامی و مباحث مرتبط با آن‌ها توصیه می‌کنند. از روح کلی سیاست‌های مورد اشاره مذکور استنباط می‌شود که تحول و ارتقاء علوم انسانی و توجه ویژه به مباحث حوزه مطالعات انقلاب اسلامی و ارتقاء جایگاه این علوم در نظام آموزش عالی مورد تأکید و مطالبه مقام معظم رهبری است (ابلاغیه علم و فناوری مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۰۶/۲۳).

۲- سند نقشه جامع علمی کشور

نقشه جامع علمی کشور هم یکی از اسناد بالادستی در سیاست‌گذاری‌های کلان آموزش عالی است. این سند عبارت است از «مجموعه‌ای جامع و هماهنگ و پویا و آینده‌نگر شامل مبانی، اهداف، سیاست‌ها و راهبردها، ساختارها و الزامات تحول راهبردی علم و فناوری مبتنی بر ارزش‌های اسلامی برای دستیابی به اهداف چشم‌انداز بیست‌ساله کشور است» (نقشه جامع علمی کشور مصوب ۱۳۸۹). در فصل دوم نقشه جامع علمی کشور وضعیت مطلوب علم و فناوری ترسیم شده و در این زمینه اهدافی همچون؛ تعمیق و گسترش آموزش‌های عمومی و تخصصی همراه با تقویت اخلاق و آزاداندیشی و روحیه خلاقیت در آحاد جامعه، دستیابی به جایگاه اول علم و فناوری در جهان اسلام و احراز جایگاه برجسته علمی و الهام‌بخش در جهان دست‌یابی به توسعه علوم و فناوری‌های نوین و نافع، متناسب با اولویت‌ها و نیازها و مزیت‌های نسبی کشور، کمک به ارتقاء علم و فناوری در جهان اسلام و احیای موقعیت محوری و تاریخی ایران در فرهنگ و تمدن اسلامی برای حوزه علم و فناوری کشور در نظر گرفته شده است (نقشه جامع علمی کشور، ۱۳۸۹: ۱۵-۱۸).

فصل سوم این سند که مربوط به اولویت‌های علمی کشور و دسته‌بندی آن در سه سطح است، هر یک از این اولویت‌ها خود به ترتیب به پنج دسته تخصصی گروه‌های علمی تقسیم شده است. در این اولویت‌بندی گروه علوم انسانی و معارف اسلامی در علوم دارای اولویت‌های «الف» بعد از فناوری و علوم پایه و کاربردی قرار دارد. از جمله موضوعات مورد تأکید در این اولویت به حوزه مطالعات انقلاب اسلامی و برنامه‌ریزی منسجم، اصلاح ساختارها و نهادهای مرتبط با این حوزه هم اشاره شده است و توصیه شده است که به‌طورکلی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مشترک شورای عالی حوزه‌های علمیه و شورای انقلاب فرهنگی به منظور ساماندهی و ارتقای تعامل حوزه و دانشگاه در تولید و توسعه علم در پرتو آموزه‌های اسلامی راجع به علوم انسانی و معارف اسلامی در دستور کار قرارگیرد (نقشه جامع علمی کشور، ۱۳۸۹: ۱۵-۱۸).

۳- مجموعه برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران

از جمله سیاست‌های امور فرهنگی این سند که فصل دوم آن اشاره شده و مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب اسلامی است می‌توان به «زنده و نمایان نگه‌داشتن اندیشه سیاسی و دینی حضرت امام خمینی (س) و برجسته نمودن نقش ایشان به‌عنوان یک معیار اساسی در تمام سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها» اشاره کرد (مجموعه برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، اسفند ۱۳۸۹). به دنبال این سیاست‌گذاری در راستای تحکیم مبانی انقلاب اسلامی و پاسداری از اندیشه‌های سیاسی امام خمینی (س) است که مجلس شورای اسلامی در این باره مصوبه‌ای تصویب می‌کند. در مصوبه مجلس به حمایت و برجسته کردن نقش آن به‌عنوان یک معیار اساسی در تدوین الگوی توسعه اسلامی - ایرانی و سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان و تسری اندیشه و سیره عملی امام و مقام معظم رهبری به مجموعه فعالیت‌های علمی اعم از آموزشی و پژوهشی تأکید شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به انجام فعالیت‌های آموزشی و تأسیس رشته‌های و حمایت از نگارش رساله‌ها و پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی با موضوعات مرتبط با حضرت امام خمینی (س)، مقام معظم رهبری، انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت در داخل و خارج از کشور، تجهیز کتابخانه‌ها به آثار علمی منتشر شده در این زمینه اشاره کرد. همچنین مقرر شده است که برای تشویق پدیدآورندگان آثار برتر علمی، فرهنگی، هنری و ادبی مرتبط و نیز چهره‌ها و شخصیت‌های انقلابی و عدالت‌خواه در سطح جهان به‌ویژه افرادی که اقدامات مؤثر در جهت ترویج اندیشه امام خمینی (س) و مقام معظم رهبری، با رعایت اصل یک‌صد و بیست و نهم (۱۲۹) قانون اساسی نشان ملی حضرت امام (س) و رهبری اعطاء شود (مجموعه برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹: ۲۷).

تمامی موارد به ماده ۱۵ این قانون به‌ویژه بند (ج) آن یعنی «نهادینه کردن تجارب علمی و عملی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس با انجام فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و نظریه‌پردازی در حوزه‌های مرتبط» می‌تواند اساس و پایه محکم و قانونی برای گسترش فعالیت‌های مختلف علمی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی و ارتقاء آن در نظام آموزشی ایران و در راستای تحول علوم انسانی باشد (مجموعه برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹: ۳۳)؛ بر این اساس بود که کمیته علمی مطالعات انقلاب اسلامی شکل گرفت و فعالیت کرد.

۴- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

این سند مشتمل بر سی گزاره اصول ارزشی است که لازم است تمام اجزا و مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی با آن‌ها هماهنگ بوده و همه سیاست‌گذاران و کارگزاران نظام نیز به آن ملتزم و پایبند باشند. از سی گزاره اصول ارزشی موارد سه، چهار و پنج یعنی؛ به «میراث نظری و عملی حضرت امام خمینی (س)، تعمیق علاقه و پیوند با انقلاب اسلامی، قانون اساسی و ولایت فقیه، فرآیند تعلیم و تربیت در تمام ساحت‌های تعلیم و تربیت. زمینه‌سازی کسب شایستگی‌های پایه - با تأکید بر خصوصیات مشترک اسلامی- ایرانی و انقلابی، در راستای تکوین و تعالی پیوسته هویت دانش‌آموزان در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی»، اشاره دارد که این گزاره‌ها به مباحث حوزه مطالعات انقلاب اسلامی و موضوعات مرتبط با آن اشاره دارد (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب ۱۳۹۰).

راهکار شماره دو این سند به تعمیق تربیت و آداب اسلامی، تقویت اعتقاد و التزام به ارزش‌های انقلاب اسلامی توجه دارد که در ذیل آن نیز همچون موارد پیشین، برنامه‌هایی از قبیل اصلاح و بازنگری در محتوا و برنامه‌های درسی و آموزش مبانی فکری و ارزشی اسلام و انقلاب اسلامی را مدنظر دارد (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۳۳).

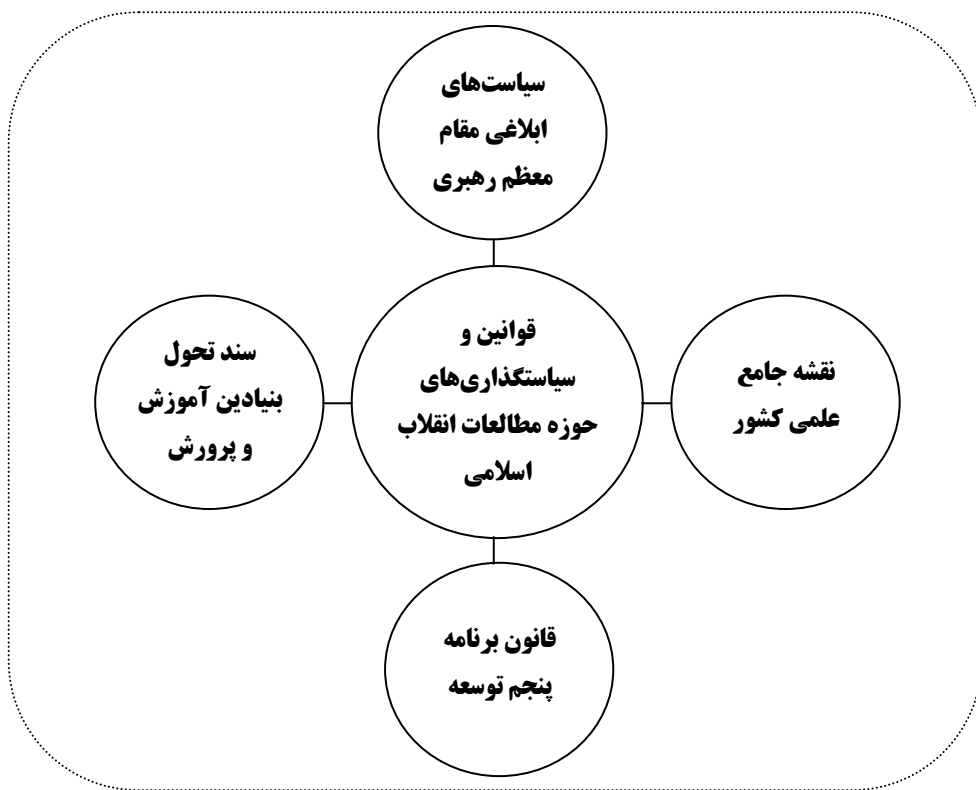
گرچه از تفاوت‌های عمده این سند با اسناد قبلی، در این است که سه سند پیشین به حوزه علم و فناوری و علوم تخصصی تأکید داشته و یا به‌طورکلی شامل تمامی عرصه‌های علمی و تربیتی است، اما سند «تحول بنیادین آموزش و پرورش» بیشتر مباحث حوزه تربیتی و علمی مدارس و در واقع دوره پیش از آموزش عالی را دربر می‌گیرد. البته به دلیل اهمیتی که آموزش‌های پیش از دانشگاهی در دوره آموزش عالی و همچنین آموزش بنیادین حوزه انقلاب اسلامی دارد، لازم بود به‌اختصار به آن سند هم پرداخته شود. به‌طورکلی نمودار مصوبات و سیاست‌گذاری‌های حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی ایران در نمودار ۳ قابل ترسیم است.

ت- ساختارها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب

اسلامی ایران

دومین سؤال فرعی مقاله این بود که «ساختارها و تشکیلات آموزشی و پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی ایران کدام‌اند؟» در پاسخ به این سؤال و با توجه به اسناد بالادستی که به آن‌ها اشاره

شد، روشن گردید که در این گونه اسناد اهداف و مأموریت‌هایی در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی برای مؤسسات و ساختارهای آموزشی و پژوهشی کشور پیش‌بینی شده است. در این قسمت سعی شده است تا دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی فعال و متصدی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی به‌اختصار مورد بررسی قرار گیرد. در این باره ابتدا این گونه مؤسسات مورد شناسایی قرار گرفتند و اساسنامه و اهداف فعلیتی مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب اسلامی آن‌ها مورد مطالعه قرار گرفت و سپس جایگاه تشکیلاتی و نحوه فعالیت عملی گروه‌های علمی آموزشی و پژوهشی بررسی شد. البته برخی از این مؤسسات به‌صورت مأموریت ویژه و برخی دیگر در کنار سایر موضوعات مأموریت‌های علمی خود به حوزه مطالعات انقلاب اسلامی پرداخته‌اند.

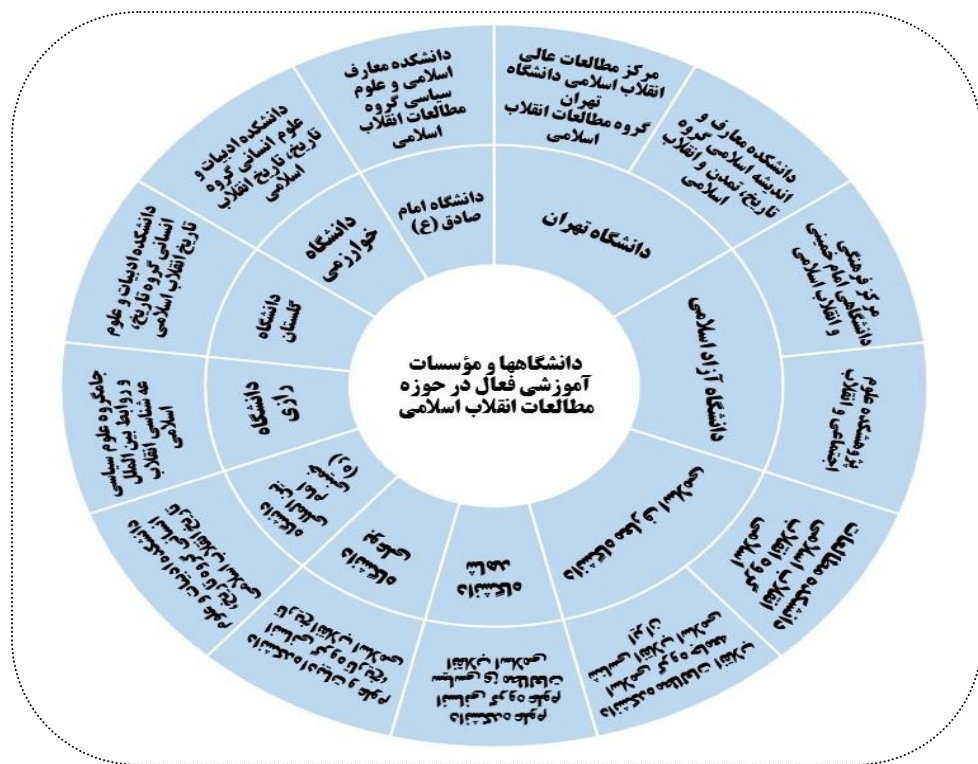
نمودار ۳: مصوبات و سیاست‌گذاری‌های حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

منبع: نگارندگان

از بررسی اساسنامه برخی از این دانشگاه‌ها مؤسسات آموزشی این نکته حاصل شد که تبیین ماهیت، اهداف، آرمان‌ها و دست‌آوردهای انقلاب اسلامی، توسعه و تعمیق فعالیت‌های پژوهشی و

آموزشی در موضوعات مربوط به اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی، اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی امام خمینی (س) و مقام معظم رهبری، از جمله اهداف و مأموریت‌های این‌گونه مؤسسات است و هرکدام به شکلی در پی تربیت نیروی انسانی متخصص آموزشی، پژوهشی و اجرایی در حوزه انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی و انجام پژوهش‌ها و تحقیقات مرتبط برای پاسخگویی به نیازهای موجود در این حوزه برای حل مسائل و مشکلات جامعه هستند (رجوع شود به اساسنامه و اهداف مأموریت این مؤسسات).

لازمه تشریح مفصل نحوه فعالیت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی برای تحقق اهداف اسناد بالادستی، اقتضا دارد که ساختارها و گروه‌های آموزشی مربوط به تفکیک و مفصل موردبررسی و تشریح قرار گیرد که در مجال این مقاله تمی گنجد و صرفاً به ترسیم شمای کلی وضعیت این حوزه در قالب نمودار زیر اکتفا می‌شود:

نمودار ۴: دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

منبع: نگارندگان

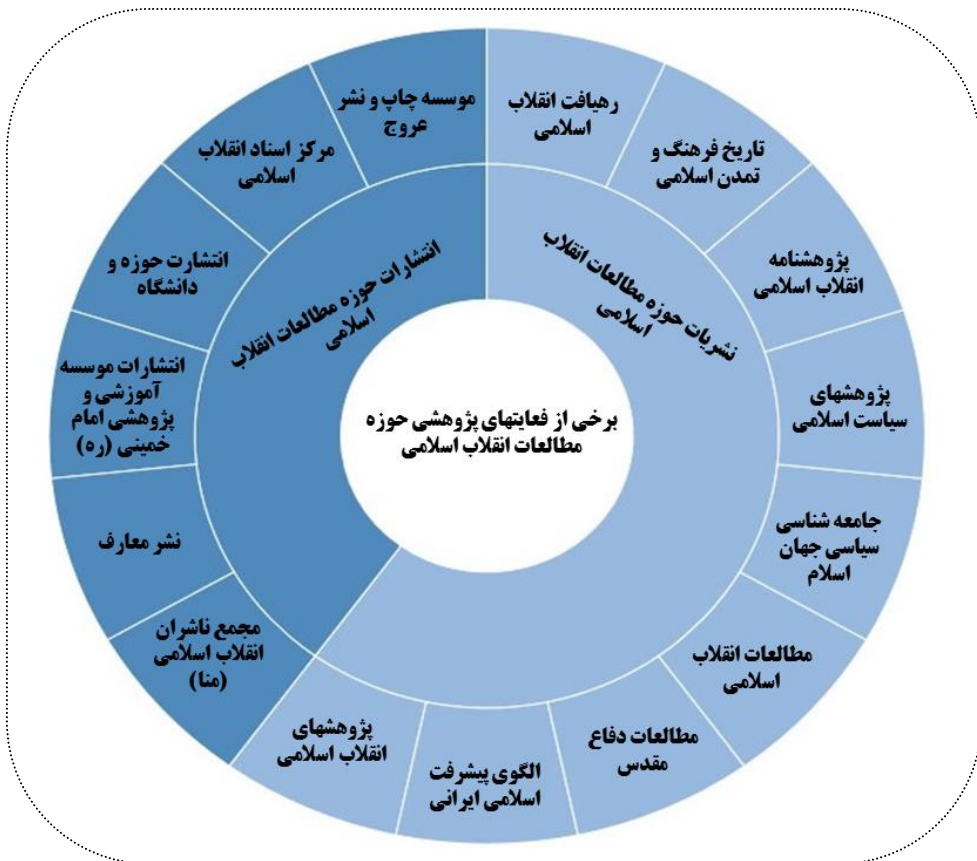
برای تحقق اهداف پژوهشی مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب اسلامی نیز مؤسسات و مراکز پژوهشی مختلفی در کشور فعالیت می‌کنند. از جمله اهداف مشترک این مراکز پژوهشی می‌توان به مواردی نظیر سازمان‌دهی پژوهش‌های بنیادی و کاربردی درباره آرا و اندیشه‌های امام خمینی (س)؛ بررسی و شناخت ابعاد مختلف انقلاب اسلامی؛ تعمیق و تحکیم بنیادهای معرفتی گفتمان فکری انقلاب اسلامی؛ تربیت نیروهای متخصص و متعهد در حوزه‌های مختلف علوم انسانی؛ ایجاد شبکه‌ای منحصربه‌فرد از تحلیلگران نسل سوم انقلاب اسلامی برای ارائه‌ی تحلیل‌های راهبردی؛ نگارش تاریخ انقلاب اسلامی ایران و گردآوری اسناد و مدارک و خاطرات تاریخی در راستای تاریخ انقلاب اسلامی و ... اشاره کرد. به‌طور کلی برخی از مراکز و مؤسسات مهم و فعال پژوهشی متصدی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی به شرح زیر است:

نمودار ۵: مراکز و موسسه‌های پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

منبع: نگارندگان

به‌عنوان نمونه برخی از فعالیت‌های پژوهشی در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در زمینه فعالیت‌های انتشاراتی و نشر آثار و مستندات علمی را می‌توان در قالب نمودار زیر مشاهده نمود:

نمودار ۶: برخی از فعالیت‌های پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

منبع: نگارندگان

ث- برنامه‌ها و رشته‌های آموزشی و پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

سومین سؤال فرعی پژوهش این بود که «برنامه‌ها و رشته‌های آموزشی و پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی ایران کدام‌اند؟» در پاسخ به این سؤال باید گفت که در قالب دروس عمومی و اختصاصی رشته‌های مختلف از یک‌سو و همچنین در قالب برنامه‌های درسی دوره‌های تحصیلات تکمیلی از سوی دیگر به فعالیت آموزشی و پژوهشی در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها

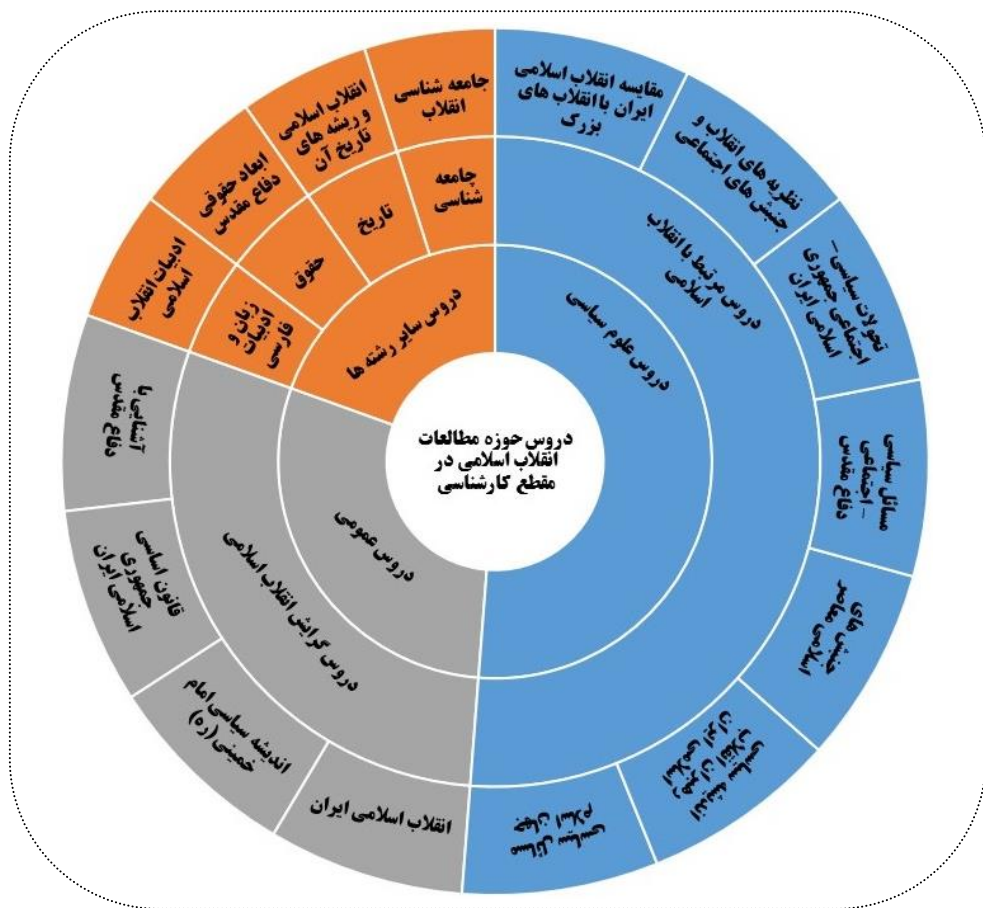
و مؤسسات آموزشی و پژوهشی کشور پرداخته می‌شود.

۱- دروس عمومی و تخصصی انقلاب اسلامی در مقطع کارشناسی

طبق مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی دانشجویان تمامی مقاطع کاردانی، کارشناسی و دکتری حرفه‌ای ملزم هستند که واحدهایی را تحت عنوان دروس عمومی بگذرانند. چهارده واحد از این دروس عمومی را دروس معارف اسلامی در قالب پنج گرایش تشکیل می‌دهد. یکی از این گرایش‌های دروس عمومی مربوط به حوزه مطالعات انقلاب اسلامی، گرایش انقلاب اسلامی مشتمل بر: دروس انقلاب اسلامی ایران، آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اندیشه سیاسی امام خمینی (س) و آشنایی با دفاع مقدس است (برنامه آموزشی دروس عمومی مقطع کارشناسی، مصوب ۱۳۸۹)

علاوه بر ارائه دروس عمومی انقلاب اسلامی برای همه دانشجویان در مقاطع مذکور، در رشته‌های مختلف مقطع کارشناسی به آموزش مباحث حوزه مطالعات انقلاب اسلامی به صورت تخصصی پرداخته می‌شود. از جمله این رشته‌ها، دوره کارشناسی علوم سیاسی است. این رشته به عنوان یکی از دوره‌های تحصیلی آموزش عالی برای تحقق اهداف خود در چارچوب سیاست‌های کلان کشوری بر اساس برنامه مصوب دایر شده است (برنامه آموزشی دوره کارشناسی علوم سیاسی، ۱۳۹۶). برخی از دروس این رشته تحصیلی مرتبط با حوزه انقلاب اسلامی است.

به طور کلی هدف اصلی این دروس عبارت است از توانمندسازی دانشجویان برای مقایسه روشمند انقلاب اسلامی ایران با انقلاب‌های بزرگ جهان، آشناسازی دانشجویان با علل، زمینه‌ها و پیامدهای جنبش‌های اسلامی معاصر، آشنایی دانشجویان با نظریه‌های انقلاب و جنبش‌های اجتماعی و شناخت وجوه مختلف آن، آشنایی دانشجویان با تجزیه و تحلیل مبانی، اصول، اهداف، فرایند تصمیم‌گیری و رفتار و تحولات سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، آشنایی دانشجویان با تحولات داخلی و خارجی جمهوری اسلامی و آگاهی از اقدامات دولت‌های بعد از انقلاب در این دوره و هم‌چنین آشنایی با سبک رهبری و اندیشه‌های سیاسی امام خمینی (س) و مقام معظم رهبری. علاوه بر رشته مقطع کارشناسی علوم سیاسی، در برخی دروس رشته‌هایی نظیر «حقوق»، «جامعه‌شناسی»، «زبان و ادبیات فارسی» و «تاریخ» نیز به حوزه مطالعات انقلاب اسلامی پرداخته می‌شود که در نمودار زیر نشان داده شده است:

نمودار ۷: درس حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در مقطع کارشناسی

منبع: نگارندگان

۲- برنامه‌های درسی و رشته‌های کارشناسی ارشد

در این به باره به اختصار به سه برنامه درسی مقطع کارشناسی ارشد مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب اسلامی اشاره می‌شود. برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی در نمودار شماره (۴) نشان داده شد، در برخی از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در حال اجرا بوده و به دنبال تحقق این اهدافی است: انجام پژوهش‌های بنیادی - کاربردی در زمینه انقلاب اسلامی، تربیت محقق در زمینه انقلاب اسلامی، تربیت افراد متخصص برای وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی و رادیو و تلویزیون، کمک به توسعه و نشر معارف و اصول و مبانی انقلاب اسلامی، تربیت

اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در زمینه انقلاب اسلامی و جامعه‌شناسی انقلاب، توسعه و ارتقاء سطح آگاهی‌های جامعه در زمینه انقلاب اسلامی، اسلام‌شناسی از طریق مطالعه و بررسی انقلاب اسلامی.

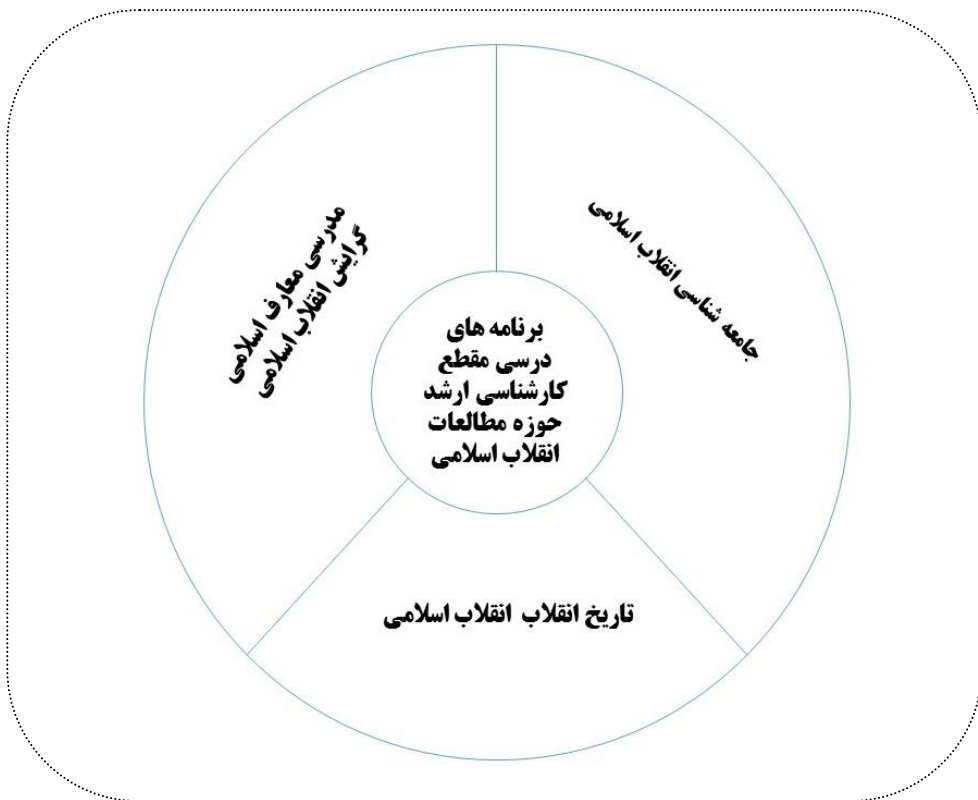
در این دوره کارشناسی ارشد، دروسی نظیر جامعه‌شناسی سیاسی، جنبش‌های اجتماعی، زندگی علمی - سیاسی امام خمینی، جامعه‌شناسی سیاسی ایران معاصر، نظریه‌های انقلاب با تأکید بر رویکردهای جامعه‌شناختی، اندیشه سیاسی - اجتماعی امام خمینی، بررسی مقایسه انقلاب اسلامی با دیگر انقلاب‌ها، نقد و بررسی تبیین انقلاب اسلامی، بررسی جنبش‌های اسلامی معاصر، فلسفه سیاسی، اندیشه سیاسی اسلام در دوره معاصر ارائه می‌شود (برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی، مصوب ۱۳۷۷/۸/۲۴).

برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب اسلامی، رشته مدرسی معارف اسلامی است که در پی تحقق این اهداف است: از جمله اهداف این دوره عبارت است از: تربیت مدرس برای تدریس درس‌های معارف اسلامی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور، تقویت و ارتقای سطح توانایی علمی و آموزشی داوطلبان تدریس دروس معارف اسلامی، تربیت فارغ‌التحصیلانی که بتوانند در گرایش‌های معارف اسلامی ادامه تحصیل دهند، تربیت پژوهشگرانی که برای تحقیق در حوزه اندیشه و معارف اسلامی و موضوعات مرتبط با دروس معارف اسلامی در مراکز علمی و پژوهشی به کار گرفته شوند. جامعه‌شناسی سیاسی ایران، اندیشه سیاسی اسلام، تحلیل تحولات اجتماعی - سیاسی ایران، تحلیل تحولات اجتماعی - سیاسی جمهوری اسلامی، تحلیل اندیشه‌های سیاسی امام خمینی، تحلیل قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، برخی از دروس این دوره را تشکیل می‌دهند (برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی ۱۳۸۳/۱۰/۵).

سومین برنامه درسی، برنامه رشته کارشناسی ارشد تاریخ انقلاب اسلامی مصوب مورخ ۱۳۷۸/۵/۳ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزش عالی است. از جمله اهداف این دوره عبارت است از: انجام پژوهش‌های تاریخی - سیاسی در زمینه تاریخ انقلاب اسلامی، تربیت پژوهشگر در این زمینه، ایجاد زمینه مناسب برای پرورش افکار تاریخی و سیاسی و دادن آگاهی‌های جامعه، شناخت علل و عوامل پیروزی انقلاب اسلامی و آفت‌های آن، تربیت افراد متخصص و اعضای هیئت علمی برای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی.

از جمله دروس تخصصی مرتبط با حوزه مطالعات انقلاب اسلامی این دوره عبارت است از

دولت و مدنیت در تاریخ صدر اسلام، تاریخ تحلیلی تحولات تشیع در ایران، رهیافت‌های نظری و تحولات اندیشه سیاسی در اسلام و ایران، تاریخ اندیشه اصلاح‌طلبی دینی با تکیه بر علما، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران از مشروطیت تا شهریور ۱۳۲۰، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، تحولات سیاسی و اجتماعی جامعه ایران از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ تا پیروزی انقلاب اسلامی، تاریخ تحولات جهانی در قرن بیستم، تاریخ جنبش‌های اسلامی معاصر، زندگانی و اندیشه امام خمینی (س)، شناخت و تحلیل انقلاب اسلامی ایران، شناخت مقایسه‌ای و تحلیلی انقلاب اسلامی و انقلاب‌های بزرگ جهان در پرتو نظریه‌های انقلاب (برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد تاریخ انقلاب اسلامی، مصوب ۱۳۷۸/۵/۳). به‌طورکلی برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در قالب نمودار زیر قابل ترسیم است:

نمودار ۸: برنامه‌های درسی کارشناسی ارشد حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

منبع: نگارندگان

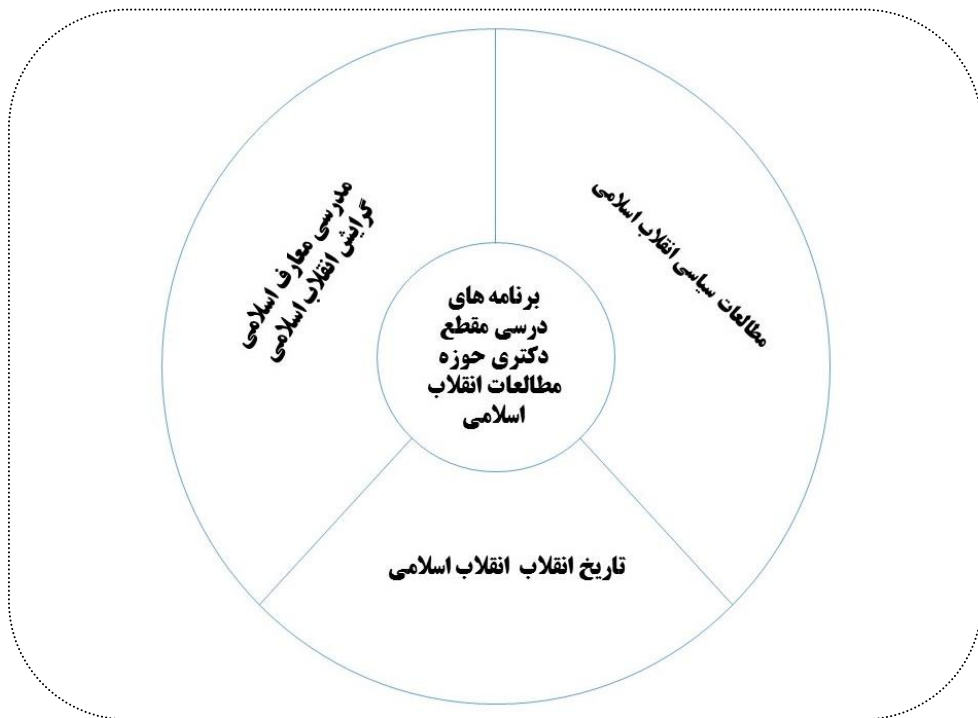
۳- برنامه‌های درسی و رشته‌های مقطع دکتری

برنامه درسی مقطع دکترای رشته مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی با چهار گرایش اندیشه سیاسی رهبران انقلاب اسلامی، بازتاب انقلاب اسلامی در جهان اسلام، جامعه‌شناسی سیاسی جمهوری اسلامی ایران و آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، دارای این اهداف است: غنا بخشیدن به حوزه مطالعات انقلاب اسلامی از طریق تولید دانش، نوآوری، نظریه‌پردازی، نقد و بررسی نشریه‌های مربوط به حوزه مطالعات انقلاب با توجه به انتظارات و نیازهای داخلی و خارجی. انجام پژوهش‌های بنیادی و کاربردی در زمینه انقلاب اسلامی و کمک به غنای ادبیات مربوط به حوزه مطالعات انقلاب، جنبش‌ها و تعارضات اجتماعی بر اساس آموزه‌های قرآن و اهل‌بیت (ع). تربیت کارشناسان، کارگزاران، پژوهشگران و مدرسان موردنیاز در حوزه مطالعات انقلاب اسلامی. کمک به توسعه و نشر معارف، اصول و مبانی انقلاب اسلامی و مطالعه و شناخت ماهیت، علل، فرآیندها و پیامدهای انقلاب اسلامی. آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی با توجه به شرایط و تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران و جهان به‌ویژه جهان اسلام با تأکید بر تمدن‌سازی نوین اسلامی. مطالعه و شناخت ابعاد مختلف انقلاب اسلامی با تأکید بر اندیشه‌های امام خمینی (س) و مقام معظم رهبری. تعمیق فعالیت‌های علمی آموزشی و پژوهشی در زمینه فرهنگ سیاسی تشیع.

دروس مشترک و پایه این رشته عبارت‌اند از: مبانی اعتقادی و فقهی انقلاب اسلامی. فرهنگ سیاسی تشیع. تبیین‌های جدید انقلاب اسلامی. دروس تخصصی گرایش‌های مختلف عبارت‌اند از: روش‌شناسی اندیشه سیاسی، اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی (س)، اندیشه سیاسی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، بررسی متون اندیشه‌ای ولایت‌فقیه، کارگاه پژوهش بازتاب انقلاب اسلامی، انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی، بازتاب‌های نظری انقلاب اسلامی، انقلاب اسلامی و جنبش‌های نوین اسلامی، روش‌شناسی جامعه‌شناسی سیاسی جمهوری اسلامی ایران، سیاست و حکومت در جمهوری اسلامی ایران، جامعه‌شناسی نخبگان در جمهوری اسلامی ایران، احزاب، گروه‌ها و جریان‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران، روش‌شناسی آینده‌پژوهی، انقلاب اسلامی و آینده نظام بین‌الملل، سناریوهای آینده انقلاب اسلامی، آینده‌پژوهی در اسلام، انقلاب اسلامی از دیدگاه متفکران اسلامی، الگوی مدیریت سیاسی و سبک رهبری ولایی، انقلاب اسلامی و مسائل راهبردی جهان اسلام، امت و امامت؛ جامعه ولایی و رفتار سیاسی، مبانی آینده‌پژوهی (برنامه آموزشی دوره مقطع دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی، مصوب مورخ ۹۲/۴/۹).

دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی در گرایش‌های مبانی نظری اسلامی، اخلاق اسلامی، تاریخ تمدن اسلامی، انقلاب اسلامی و قرآن و متون اسلامی، یکی از دوره‌های آموزش عالی در مقطع دکتری حوزه مطالعات انقلاب اسلامی است که با مجوز شورای گسترش آموزش عالی با اهداف تربیت مدرس برای تدریس دروس معارف اسلامی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور؛ تقویت و ارتقای سطح توانایی علمی و آموزشی داوطلبان تدریس دروس معارف اسلامی؛ تربیت محقق و پژوهشگر برای تحقیق در حوزه اندیشه و معارف اسلامی و موضوعات مرتبط با دروس معارف اسلامی در مراکز علمی و پژوهشی به مرحله اجرا گذاشته شده است. از جمله دروس تخصصی این رشته، دروس تخصصی اندیشه سیاسی امام خمینی (س)، مسائل ایران از صفویه تا انقلاب اسلامی ایران، تحلیل تحولات بعد از انقلاب اسلامی، جامعه‌شناسی سیاسی ایران در گرایش انقلاب اسلامی است (برنامه آموزشی دوره دکتری مدرسی معارف اسلامی، مصوب مورخ ۱۳۸۴/۵/۲۲).

از جمله رشته‌های مقطع دکتری مصوب، دوره دکتری تاریخ انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی است که به منظور تحقق اهدافی نظیر آموزش مقدمات علمی، مبانی نظری و روش‌شناسی پژوهشی به دانشجویان و پژوهشگران رشته، در سطوح پیشرفته دکتری، انجام پژوهش‌های تاریخی در زمینه انقلاب اسلامی، تربیت پژوهشگران و متخصصان تاریخ در زمینه تاریخ انقلاب اسلامی، تربیت محققان، مدرسان و کادرهای تخصصی عضو هیئت‌های علمی برای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و مؤسسات پژوهشی کشور، بسط و گسترش آگاهی علمی، روشمند و محققانه از انقلاب اسلامی در سطح ایران و جهان و در میان مراکز دانشگاهی و علمی، توسط برخی از دانشگاه‌ها در حال اجراست. از جمله دروس تخصصی این دوره می‌توان به دروس ایران در دوره پهلوی ساختارها، نهادها و تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، امام خمینی و انقلاب اسلامی، انقلاب اسلامی، جهان اسلام و عرصه بین‌الملل، ایران در عصر جمهوری اسلامی ساختارها، نهادها و تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مسئله‌شناسی انقلاب و جمهوری اسلامی اشاره کرد (برنامه درسی دوره دکتری تاریخ انقلاب اسلامی، مصوب ۱۳۸۶ /۸/۱۹). برنامه‌های درسی مصوب مقطع دکتری حوزه مطالعات انقلاب اسلامی تا زمان انجام این پژوهش را می‌توان به شکل نمودار زیر نشان داد:

نمودار ۹: برنامه های درسی دکتری حوزه مطالعات انقلاب اسلامی

منبع: نگارندگان

نتیجه گیری

مقاله حاضر در پی بررسی جایگاه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزش عالی ایران و در پی پاسخ به سؤالات اصلی و فرعی مربوط در این باره بود. ابتدا مفاهیم مهم مرتبط با موضوع نظیر مطالعات بین رشته‌ای، حوزه مطالعات انقلاب اسلامی، ساختارهای و مؤسسات آموزشی و پژوهشی و نهادها و ساختارهای کلان این حوزه تعریف و بر این اساس چارچوب و مدل مفهومی آن تشریح و ترسیم شد. در پاسخ به سؤال فرعی اول مقاله، مصوبات و سیاست‌گذاری‌های حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در نظام آموزشی ایران بررسی شد. در این باره جایگاه حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در اسناد بالادستی و سیاست‌گذاری‌های کلان کشور از جمله ابلاغیه علم و فناوری مقام معظم رهبری، نقشه جامع علمی کشور، سند پنجم توسعه و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش توضیح داده شد. در پاسخ به سؤال فرعی دوم مقاله مؤسسات و مراکز آموزشی و پژوهشی اصلی در حوزه

مطالعات انقلاب اسلامی مورد شناسایی و بررسی قرار گرفت. در این باره اهدافی همچون تبیین ماهیت، اهداف، آرمان‌ها و دست‌آوردهای انقلاب اسلامی، توسعه فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی مربوط به اندیشه سیاسی اجتماعی امام خمینی (س) و مقام معظم رهبری، مسائل و موضوعات مربوط به سیاست و حکومت در جمهوری اسلامی و تمدن نوین اسلامی، تربیت نیروی انسانی متعهد و متعهد برای پاسخ‌گویی به نیازهای موجود و ... سرلوحه فعالیت این‌گونه و مؤسسات درباره انقلاب اسلامی بود. در همین راستا در هر کدام از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی مورد بررسی، تشکیلات سازمانی و ساختارهای مناسبی برای تحقق و دستیابی به این اهداف پدید آمده است.

در پاسخ به سؤال فرعی سوم، دروس عمومی و تخصصی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی در مقاطع کاردانی، کارشناسی و دکتری حرفه‌ای و همچنین دروس و برنامه‌های درسی تخصصی این حوزه در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری شناسایی و مطالعه شد. در این باره به آموزش الزامی یکی از دروس عمومی دو واحدی گرایش انقلاب اسلامی برای همه دانشجویان رشته‌های مختلف و همچنین به برخی از درس‌های مربوط با انقلاب اسلامی در سایر رشته‌های کارشناسی اشاره گردید. در ادامه اهداف و برنامه‌های درسی رشته‌هایی نظیر جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی، مدرسی معارف اسلامی با گرایش انقلاب اسلامی و تاریخ انقلاب اسلامی در مقطع کارشناسی ارشد، سپس دروس و برنامه‌های درسی رشته‌هایی مانند مدرسی معارف اسلامی با گرایش انقلاب اسلامی، تاریخ انقلاب اسلامی و همچنین دوره مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی در چهار گرایش جامعه‌شناسی سیاسی ایران، اندیشه سیاسی رهبران انقلاب اسلامی، بازتاب انقلاب اسلامی در جهان اسلام و آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی در مقطع دکتری تخصصی بررسی و مطالعه شد.

نتیجه کلی این‌که موضوع مطالعات انقلاب اسلامی به مفهوم گسترده آن از زمان شکل‌گیری، پیروزی و استقرار نظام جمهوری اسلامی و با دورنمای تحقق تمدن نوین اسلامی، جایگاه مهم و تأثیرگذاری در نظام آموزش عالی ایران دارد. با گذشت بیش از چهل سال از پیروزی انقلاب اسلامی، با توجه به اهمیتی که این حوزه مطالعاتی دارد، لازم است ضمن اهتمام شفاف، عمیق و بیشتر به این حوزه در سیاست‌گذاری‌های کلان و اسناد بالادستی، فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی حوزه مطالعات انقلاب اسلامی، رشته‌های و برنامه‌های درسی، ساختار و تشکیلات سازمانی مرتبط، با توجه به تجارب، نیازها و مسائل و مشکلات موجود، در چارچوب تحقق اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی و اسناد بالادستی و سیاست‌های کلان مملکتی، مورد آسیب‌شناسی، اصلاح و بازنگری قرار گیرند.

منابع

الف - منابع فارسی

- اسماعیلی محمدجواد، شجاعی زند علیرضا، (۱۳۹۵)، «جایگاه تحلیل گفتمان در بررسی اندیشه انقلاب اسلامی»، جامعه‌شناسی تاریخی، شماره ۱.
- برزگر ابراهیم، (۱۳۸۷)، «تاریخچه، چیستی و فلسفه پیدایی علوم میان‌رشته‌ای»، مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، شماره ۱.
- برنامه درسی دوره دکتری تاریخ انقلاب اسلامی: مصوب شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی در ششصد و پنجاه یکمین جلسه مورخ ۱۳۸۶/۸/۱۹.
- برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد تاریخ انقلاب اسلامی، مصوب ۳۷۸ جلسه مورخه ۱۳۷۸/۵/۳ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی: مصوب سیصد و شصت و پنجمین جلسه ۱۳۷۷/۸/۲۴ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی: مصوب پانصد و سی و یکمین جلسه ۱۳۸۳/۱۰/۵ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- برنامه درسی دوره کارشناسی تاریخ: مصوب سیصد و سی و سومین جلسه ۱۳۷۵/۱۰/۲۳ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- برنامه درسی دوره کارشناسی جامعه‌شناسی: مصوب پانصد و سی و یکمین جلسه ۱۳۶۸/۸/۲۸ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- برنامه درسی دوره کارشناسی حقوق: مصوب یکصد و دهمین جلسه ۱۳۹۴/۹/۲۳ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- برنامه درسی دوره کارشناسی زبان و ادبیات فارسی: مصوب هشت‌صدمین جلسه ۱۳۹۱/۴/۴

شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.

- برنامه درسی دوره کارشناسی علوم سیاسی: مصوب یک‌صد و چهلمین جلسه ۱۳۹۶/۷/۳ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- برنامه درسی دوره مقطع دکتری معارف اسلامی: شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی، در پانصد و پنجاه و ششمین جلسه مورخه ۱۳۸۴/۵/۲۲.
- برنامه درسی دوره مقطع دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی: شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی، در هشتصد و سی پنجمین جلسه مورخه ۹۲/۴/۹.
- پناهی، محمدحسین. (۱۳۸۵)، «اثر انقلاب اسلامی ایران در نظریه‌های وقوع انقلابات»، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۲۱.
- ذوعلم، علی (۱۳۹۳)، «فلسفه مطالعات انقلاب اسلامی»، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۳۶.
- سمتی، هادی، (۱۳۷۷). «وضعیت کنونی حوزه مطالعات انقلاب»، پژوهشنامه متین، شماره ۱.
- عبدالله، عبدالمطلب (۱۳۹۴)، «بررسی و تحلیل مراکز مطالعات انقلاب اسلامی ایران در دانشگاه‌های آمریکا»، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، شماره ۳۱.
- غفاری هاشجین، زاهد، آقایی، محمد. (۱۳۹۵)، «نگاهی به رشته مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی به‌منابه یک دوره میان‌رشته‌ای»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، شماره ۱۹.
- منوچهری عباس، (۱۳۸۷)، «انقلاب و مطالعات میان رشته‌ای»، مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۵.